

NEF'Î VE SINIR ÖTESİNE YAZDIĞI İKİ FARŞÇA KASİDE

MEHMET ATALAY*

Özet

Nef'î, Türk Edebiyatının en ünlü kaside ve hiciv şairlerindedir. I. Ahmed. II. Osman ve IV. Murad devrinde İstanbul'da bulunmuştur. Türkçe ve Farsça birer divan ile hicivlerini ihtiva eden *Sihâm-i Kazâ* adlı bir eseri vardır. Şairin Farsça Divan'ında yer alan kasidelerden biri Kırım Hanı Hüsam Giray, diğeri de Hind hükümdarı Sultan Selim'in övgüsü hakkındadır.

Anahtar kelimeler

Nef'î, Türk Edebiyatı, Fars Edebiyatı, Kaside, Kırım Hanı Hüsam Giray, Hind hükümdarı Şah Selim

Nef'î, Erzurum'un, bugün Pasinler adıyla anılan Hasankale ilçesinde 979/1572 civarında doğmuştur. Memleketinin eşrafından olduğu, Nef'î mahlasını almadan önce Ömer Bey adıyla tanındığı belirtilmektedir. Babasının, şiirle de uğraşan ve Kırım hanına nedimlik hizmetinde bulunan Mehmed Bey, dedesinin ise Mirza Âlî Paşa olduğu, tarihçi Gelibolulu Mustafa Âlî Çelebi'nin (öl. 1007/1599) Farsça yazdığı *Mecmaü'l-bahreyn* adlı eserinde belirtilmektedir.¹ İlk tahsilini doğduğu yerde, medrese tahsilini Erzurum'da yapan şairin iyi bir öğrenim gördüğü, şiirlerinden anlaşılmaktadır.

Önceleri Zarrî tahallüs eden şairin mahlası, ünlü tarihçi Gelibolulu Mustafa Âli'nin Erzurum Defterdarlığı esnasında ve onun tarafından Nef'î'ye çevrilmiştir. Nef'î, Âli'nin övgüsü hakkında söylediği suhan redifli kasidesinde, buna işaret eder:

Eyledin mahlas-ı Nef'î ile kadrim efzûn
Zihn-i pâkimde görüb kuvvet-i iz'ân-ı suhan²

Şairin adı Ömer'dir. Mühründe nakşedilmiş olan aşağıdaki beyit bunun kanıtıdır:

Muhterî-i nazm-ı bedü'l-eser
Nâzım-ı esrâr-ı ilâhî Ömer³

Nef'î, Canıbek Giray tarafından Celâlî ayaklanmalarını bastırmak için Anadolu'da bulunan Sadrazam Kuyucu Murâd Paşa'ya tavsiye edilmiş ve adı

* Prof. Dr., İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Doğu Dilleri ve edebiyatları Bölümü Fars Dili ve Edebiyatı Anabilim dalı. mehmet_atalay1955@hotmail.com

¹ Mecmaü'l-bahreyn, Milli Kütüphane, A136, va. 10^a.

² Naimüddin Seyyid, "*Nef'î'nin Bilinmeyen Kasideleriyle Diğer Manzumeleri*", DTCF Dergisi, XI, 131.

³ Osmanlı Müellifleri, II, 441; İstanbul Kütüphaneleri Türkçe Yazma Divanlar Kataloğu, II, 270; kırş. Nef'î, s. 6.

geçen Paşa kendisini, 1014 yılında⁴ İstanbul'a göndermiştir.⁵ Onun İstanbul'a gidişi I. Ahmed (1011-1026/1603-1617) devrine rastlar.⁶ İlk önce Divan-ı Hümayunda Maden Mukataacılığı görevini yapar. Daha sonar sırasıyla Mukataa Kâtipliği, Edirne Muradiye Mütevelliliği ve son olarak İstanbul'da Harac-Cizye Muhasebeciliği görevlerinde bulunan şair, kısa bir süre dışında, Osmanlı başkentinde 30 yıl kadar yaşamış, bu süre içinde birçok defa görevden azledilmiştir.⁷

I. Ahmed'e kasideler yazarak iltifat gören Nef'î, 1020/1612 yılında padişahın Edirne'ye gidişinde onunla birlikte bulunmuş ve ona

Edrine şehri mi bu ya gülşen-i me'vâ mıdır
Anda kasr-ı pâdişâhî cennet-i a'lâ mıdır⁸

matlalı ünlü kasidesini sunmuştur.

Şair, II. Osmân (1028-1031/1618-1622) devrinde de birçok lütuflara nâil olmuştur.

Âferîn ey rûzgârın şeh-süvâr-ı saf-deri
Arşa as şimden geri tîğ-i süreyyâ-gevheri⁹

matlalı ünlü şiiri, adı geçen padişah hakkında söylediği kasidelerdendir.

Nef'î, daha çok IV. Murâd (1032-1040/1623-1640) döneminde rağbet ve iltifat görmüştür. Bu padişah hakkında 12 Türkçe ve 1 Farsça kaside söylemiştir. Kendisi de şair olan IV. Murâd'ın nedimi olarak sohbetlerinde bulunan Nef'î; söylediği şiir ve hicivler nedeniyle, bu sohbetlerin ağırlık noktasını oluşturmuş, padişah da mizacına hoş gelen bu şiirlerden dolayı ona büyük ilgi duymuştur.¹⁰

Nef'î'nin, IV. Murâd'a irticâlen sunduğu

Esdî nesîm-i nev-bahâr açıldı güller subh-dem
Açsın bizim de gönlümüz sâkî meded sun câm-ı Cem¹¹

⁴ Erzurum Şairleri, s. 30.

⁵ Nef'î, s. 6-7.

⁶ Naîmâ, Târîh, III, 234.

⁷ Bu konuda bk. Fezleke, II, 183; Sicill-i Osmânî, IV, 576; Riyâzü'ş-şuarâ, Nuruosmaniye Ktb., no. 3724, vr. 141b; Nuhbetü'l-âsâr, s. 490; Osmanlı Müellifleri, II, 441; Osmanlı Şiir Tarihi, III-V, 181; Esâmî, s. 37; krş. İA, IX, 176, md. "Nef'î"; Eski Şairlerimiz Divan Edebiyatı Antolojisi, s. 391; Abdülkadir Karahan, "Vesikaların Işığı Altında Nef'î'nin Hayatından Çizgiler", Türk Dili, III, 264; Tulga Ocak, Ölümünün Üçyüzellinci Yılında Nef'î, "Nef'î ve Türk Edebiyatındaki Yeri", s. 5-10.

⁸ Nef'î Divanı, s. 62.

⁹ Nef'î Divanı, s. 90.

¹⁰ Naîmâ, Târîh, III, 234-235; Nef'î, s. 44-47; Erzurum Şairleri, s. 30.

¹¹ Nef'î Divanı, s. 94.

matlı 39 beyitlik bahariyesinden çok hoşlanan padişah, söylediği şu kıt'a ile onun şairliğini övmüştür:

Gelin insâf edelim fark edelim mikdârı
Şâiriz biz diyerek lâf ü güzâfı koyalım
Edelim bî-meze söz söylemeden istigfâr
Dâmen-i Nef'i-yi pâkîze-edâyı turalım
Biz kelâm nâkiliyiz nerde o sâhib-güftâr
Ana teslîm edelim emrine münkâd olalım¹²

Nef'î'nin övdüğü kişilerden biri de asıl adı Selim olan Hind padişahı Nurüddin Cihangir'dir (sal. 1014-1037). Burada sözkonusu olan Selim, Safâ¹³ ve Naimüddin Seyyid'in¹⁴ de belirttiği gibi, Osmanlı sultanları I. Selim (918-926/1512-1520) ve II. Selim (974-982/1566-1574) değildir. Çünkü Nef'î, I. Ahmed (1011-1026/1603-1617) devrinde, 1014 yılında İstanbul'a gelmiştir. Zaten şairin kendisi de şiirini, Rum'dan Hind'e gönderdiğini ifade etmektedir:

از حملہء او ز حدّ کشمیر تا کشورِ اصفہان بجنبد
ای خسرو کامران کہ مہرت چون جان بہ دلم نہان بجنبد
در روم و خامہ ام بہ مدحت چون ہندوی نکتہ دان بجنبد
فیضی نایم و دلم چو دریا در مدح تو ڈر فشان بجنبد¹⁵

*“Onun hücumu ile, Keşmir sınırından İsfahan ülkesine kadar (her yer) titrer.
Ey sevgisi, gönlümün içinde canım gibi kımlıdayan padişah,
Rum'da olduğum halde, kalemim, nüktedan bir Hindli gibi hareket ediyor.
Fezî değilim; fakat gönlüm seni överken, deniz gibi inciler saçarak dalgalanıyor.”*

Sert bir mizaca sahip Nef'î'nin hicivci bir karakteri vardır. O, çağdaşlarından birçok önemli kişiyi hicvetmekten çekinmemiştir. Nitekim onun öldürülmesine sebep olarak da vaktiyle hiciv söylemeyeceğine dâir ettiği yemini bozarak Bayram Paşa'yı hicvetmesi gösterilmektedir.¹⁶ Nef'î'nin 8 Şaban 1044/27 Ocak 1635 tarihinde öldürülerek cesedinin denize atıldığı kaydedilir. Ölümü hakkında şu tarihler düşürülmüştür:

a) Geçdi Sihâm-ı kazâ

¹² Nef'î, s. 33-35; krş. Kemâl Edib Kürkçüoğlu, “Nef'î'nin Bilinmeyen Birkaç Şiiri”, DTCF Dergisi, VII, 287-294.

¹³ Târîh-i Edebiyât der Îrân, V, 1091.

¹⁴ Naimüddin Seyyid, “Nef'î'nin Bilinmeyen Kasideleriyle Diğer Manzumeleri”, DTCF Dergisi, XI, 125.

¹⁵ Metin, be. 875, 893-895; krş. Târîh-i Edebiyyât der Îrân, V, 1092.

¹⁶ Naîmâ, Târîh, III, 235; Osmanlı Müellifleri, II, 441. Bu konuda ayrıca bk.Nef'î, s. 51-52; Eski Şairlerimiz Divan Edebiyatı Antolojisi, s. 392; Abdülkadir Karahan, “Nef'î”, İA, IX, 177.

1044¹⁷ كجدى سهام قضا

b) Katline oldu sebab hicvi hele Nef'î'nin

1044¹⁸ قتلنه اولدى سبب هجوى هله نفعينك

c) Nâgehân geldi bir eksikli dedi târîhin

Âh kim kıydı felek Nef'î gibi üstâda

1043+1: 1044¹⁹ آه كيم قيدي فلک نفعى كى استاده

d) (Geşt târîh: Katl şod Nef'î) 1044²⁰ گشت تاريخ: قتل شد نفعى

Nef'î daha hayatta iken söylenen

آن شاعر هيجانگو كه نام اوست نفعى
قتلش بچار مذهب واجب چو قتل افعى²¹

“Adı Nef'î olan o hicivci şâirin öldürülmesi, yılanın öldürülmesi gibi, dört mezhebe göre vacibdir.” beyti ile; IV. Murâd'ın, *Sihâm-ı Kazâ*'yı okurken Meclis-i Hümayun'a yıldırım düşmesi üzerine terennüm edilen

Gökden nazîre indi Sihâm-ı Kazâ'sına

Nef'î diliyle uğradı Hakk'ın belâsına²²

beyti, hicivciliği yüzünden kendisine beslenen kinin ve öldürüldükten sonra dile getirilen “*Heccâv-ı rûzgâr, Nef'î-yi ef'î-kirdâr, telh-kâm-ı zehr-mâr, şemsîr-i hûn-bâr öldü.*”²³ sözü de ondan kurtulmaktan dolayı duyulan sevincin açık ifadeleridir.

¹⁷ Eski Şairlerimiz Divan Edebiyatı Antolojisi, s. 394.

¹⁸ Nuhbetü'l-âsâr, s. 490; Eski Şairlerimiz Divan Edebiyatı Antolojisi, s. 394; İstanbul Kütüphaneleri Türkçe Yazma Divanlar Kataloğu, II, 271; Resimli Türk Edebiyatı Tarihi, II, 655.

¹⁹ Fezleke, II, 183; Osmanlı Müellifleri, II, 441; Eski Şairlerimiz Divan Edebiyatı Antolojisi, s. 393; Erzurum Şairleri, s. 31; İstanbul Kütüphaneleri Türkçe Yazma Divanlar Ka-taloğu, II, 271; Resimli Türk Edebiyatı Tarihi, II, 655.

²⁰ “*Nef'î öldürüldü (ibaresi) tarih oldu (düşürüldü).*” Sicill-i Osmânî, IV, 576; Osmanlı Müellifleri, II, 441; Eski Şairlerimiz Divan Edebiyatı Antolojisi, s. 391-394; İstanbul Kütüphaneleri Türkçe Yazma Divanlar Kataloğu, II, 271; Nef'î Divanından Seçmeler, s. 7. Nef'î'nin ölümü hakkında Keşfü'z-zünûn'da (I, 817), 1044; Tezkire-i Rızâ (s. 95) ve Erzurum Şairleri'nde (s. 31) 1046 tarihi verilmektedir.

²¹ Naîmâ, Târîh, III, 236; Târîh-i Edebiyât-ı Osmâniye, s.140; İstanbul Kütüphaneleri Türkçe Yazma Divanlar Kataloğu, II, 271. Nef'î'nin öldürülmesinin gerekli olduğu belirtilen bu beytin, şâirin *Sihâm-ı Kazâ*'sında bulunan ve Kafzâde Fâizî'ye cevap niteliğindeki bir kıt'asına dayanılarak, mezkûr kişi tarafından söylenmiş olabileceği ifade edilir. Tulga Ocak, “*Nef'î İçin Söylenmiş Bir Hiciv Beyti Üzerine*”, Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi, I/1, 19.

²² Sicill-i Osmânî, IV, 576; İstanbul Kütüphaneleri Türkçe Yazma Divanlar Kataloğu, II, 270.

²³ Târîh-i Edebiyât-ı Osmâniye, s. 140.

Merhum Ali Nihad Tarlan'ın (öl. 1978) teklifi ile, Konya'da Mevlâna haziresinde, Nefî ile Pakistanlı büyük şair Muhammed İkbâl (öl. 1938) için yanyana, temsilî iki mezar yapılmıştır.²⁴

Nefî'nin eserleri, Türkçe ve Farsça birer divan ile hicivlerini topladığı *Sihâm-ı Kazâ* adlı eserinden oluşmaktadır.

Şairin Türkçe divanı, önce 1252 h. yılında Mısır Bulak Matbaasında, daha sonra 1269 h. senesinde İstanbul Ceride-i Havadis matbaasında basılmıştır. Şairin, bu iki baskıda yer almayan bazı manzumeleri, daha sonra Kemal Edib Kürkcüoğlu ve Naimüddin Seyyid tarafından DTCF Dergisi'nde yayınlanmıştır. Bu divan üzerinde ilk bilimsel çalışma, Fatma Tulga Ocak tarafından yapılmıştır. (*Nefî ve Türkçe Divan*, basılmamış Doçentlik tezi, Ankara 1980) Divanın tenkitli metni, daha sonra Metin Akkuş tarafından Doktora tezi olarak hazırlanmış ve bu tez yayınlanmıştır. (*Nefî Divanı*, Ankara 1993) Sözkonusu neşirde 62 kaside, 1 terhib-i bend (sâkinâme), 1 mesnevi, 9 kıt'a-i kebire, 134 gazel, 2 kıt'a, 4 nazm, 5 rubai, 16 müfred bulunmaktadır.

Şairin, Farsça divanı ise 16 kaside, sâkinâme tarzında 1 terci-i bend, 1 kıt'a-yı kebire, 21 gazel ve 171 rubai olmak üzere toplam 1465 beyitten oluşmaktadır. Bu divan üzerinde yapılan ilk çalışma, İstanbul kütüphanelerinde bulunan 4 yazma nüshanın karşılaştırılmasıyla Ali Alptekin tarafından yapılan Lisans tezidir. Bu çalışma merhum Ali Nihad Tarlan tarafından Türkçeye çevrilmiştir. Yine sözkonusu divanında yer alan ilk 2 kaside müstakil olarak basılmıştır (*Divan-ı Nefî* (Kasbar Matbaası, Dersaadet 1313 h., 27 s.). Bu konuda yapılan son çalışma ise bir Doktora tezidir: Mehmet Atalay, *Şâir Nefî'nin Farsça Divanı ve Üslûbu*, basılmamış Doktora tezi, Erzurum 1988.

Nefî'nin hicivlerini içeren *Sihâm-ı Kazâ*, 1943 yılında Saffet Sıtkı tarafından *Nefî'nin Sihâm-ı Kazâ'sı* adıyla muhtasar olarak basılmıştır. Eserin, incelemeli ve karşılaştırmalı seçme metni, Metin Akkuş tarafından ya-yınlanmıştır (*Nefî ve Sihâm-ı Kazâ*, Metin Akkuş, Ankara 1998).

Şairin, ayrıca yazma halinde bir *Münşeât*'ından bahsedilmektedir. Ancak Abdülkadir Karahan, bu münşeâtın, Nefî'ye ait olmadığını, sadece bu yazma içinde ona ait bir mektubun bulunduğunu belirtir.²⁵ Adı geçen mektup, şairin çağdaşlarından Ünsî'nin, kendisine yazdığı kıt'a şeklindeki 22 beyitlik bir medhiyeye cevap mahiyetinde olup, Tulga Ocak tarafından yayınlanmıştır.²⁶

Türk şiirinin en büyük kasidedicilerinden olan Nefî'nin edebî yönü, mizacı ile yakından ilgili olup, onun kendine özgü karakteri, şiirine tamamen yansımıştır. Mübalağaya yatkın olan şair, övgü ve sövgülerinde ifrat ve tefrit yolunu seçmiş,

²⁴ Mevlânâ, s. 109.

²⁵ İA, IX, 178, md. "Nefî".

²⁶ Tulga Ocak, "Nefî Konusunda Yeni İki Belge", Hacettepe Beşeri Bilimler Dergisi, X/4, 126-128.

hiçbir zaman orta yolu benimsememiştir. O daima benliğini, şiirinin mihrakı yapmıştır. Şiirinin önemli bir yönünü oluşturan hicivciliği de onun benliğine olan düşkünlüğünün bir göstergesidir. Tâhirü'l-Mevlevî (öl. 1951) şairin mizacını şöyle özetler:

Nef'î'nin hayâtı -tedkik edersen-
Üç şeydir: Övünmek, övmek ve sövmek²⁷

Farsça bir beytinde

آن واله رندم که دلم فوت نکردست
یک نکته بموقع نه تار او نه ذم را²⁸

“Öyle hayran bir rindim ki gönlüm, övme ve yerme konusunda, yerinde bir nüktelyi kaçırmamıştır.” diyen, sözünü *seb'a'l-mesânî* yani fatiha ile mukayese etmek cür'etinde bulunan²⁹ şair, diğer şairlere de meydan okumuştur:

Bunca demdir da'vi-i sâhib-kırânî eylerim
Bir mübâriz yok mu, meydân-ı suhan tenhâ mıdır?³⁰

Divan şiirinin kaside ve hiciv vadisinde önemli bir yeri olan Nef'î'nin bu alanlardaki mahareti hemen herkes tarafından teslim edilmiştir. Onun yaşadığı devirde ve daha sonra yazılan bazı tezkireler ve diğer kaynaklar da onun bu alanlardaki ustalığından söz etmektedir.

Mesela Riyâzî (öl. 1053/1644), “... *Meânî nakş-perdâzı olup semt-i Irâk'da tavr-ı Acemâne üzre nevâzende-i kânûn-ı suhan-sâzîdir...*”³¹ der.

Çağdaşlarından Kâtib Çelebi (öl. 1068/1657) de *Fezleke*'sinde, Nef'î için: “*Şuarâ-yı Rûm'un mümtâz ve ser-bülendi... Şâir-i mezbûr müfred-i zamâne, vâdi-i hicvde yegâne, sâhib-dîvân, şâir-i nükte-dân idi. El-hak hicv-gûylukda cümle şuarâyı geçmiştir. Kasâidi dahi müselleme-i âlem ve bi'l-cümle şiirde nazîri nâdir âdem idi.*”³² şeklinde takdir edici ifadeler kullanır.

Tezkireci Rızâ (öl. 1081/1671), Nef'î'den söz ederken şöyle der: “*Debdebe-i eş'arla velvele-endâz-ı tâs-ı çarh-ı berîn olup vilâyet-i Rûm'da zebân-ı tâze ile eş'âr-ı bî-hemtâya ser-âğâz eden Erzurûmî Nef'î Efendi'dir. Kasâid-i meânî-perdâzında olan her ma'nâ, câme-zîb libâs-ı fâhir-i hüsn-edâ ile likâu'l-mahbûb ve gazeliyyât-ı sihr-sâzında olan mazmûn-ı dil-firîb sûret-i ferhunde-likâ ile*

²⁷ Edebiyat Tarihimize Dair Manzûm Bir Muhtra, s. 75.

²⁸ Metin, be. 10.

²⁹ Nef'î Divanı, s. 45.

³⁰ Nef'î Divanı, s. 64.

³¹ Riyâzû'ş-şuarâ, Nuruosmaniye Ktb., no. 3724, va. 141^b.

³² Fezleke, II, 183.

şifâü'l-kulûbdur. Tab'-ı mu'cize-şemâyili hücum-i hicv ü hezele mâil olup hezeliyyâtını sebt ü tahrîr edip Sihâm-ı Kazâ deyu nâm vermişdir..."³³

Diğer bir tezkireci, İsmâil Belîğ (öl. 1141/1729) ise onun hakkında, "Zamânında meşhûr şâir-i mâhir iken Fâizî merhûm Zübde'de eş'ârını tahrîrde müsâmaha etmekle bu fakîr-i câmiü'l-âsâr çeşm-i insâfla nazar edip bu zeyl-i muhtasara mehmâ emken dîvân-ı mezbûrdan intihâba iltizâm olundu."³⁴ demektedir.

Şair, kendisi gibi mağrur ve kendini beğenen bir kişiliğe sahip olan Urfi'nin (öl. 999/1590) de etkisiyle fahriyeye çok yer vermiş ve birçok kasidesinde memduhundan daha çok kendisini övmüştür. Mesela Türkçe divanının başındaki

Ukde-i ser-rişte-i râz-ı nihânîdir sözüm
Silk-i tesbîh-i dür-i seb'a'l-mesânîdir sözüm³⁵

matlı ve 45 beyitten oluşan naatının 31 beytinde kendisini övmüştür. Farsça kasidelerinde de çoğu kez klasik şeklin dışına çıkarak nesib ve girizgâh bölümlerine yer vermeden konuya girmiş, özel bir üslup özelliği olarak, kasidesine fahriye ile başlamıştır.³⁶ Hatta bazen, fahriye ile başladığı kasidesinde, medhiye bölümünden sonra, tekrar fahriyeye yer vermiştir.³⁷

Fahriyenin yanında medhiyede de başarılı olan şair, memduhlarını överken, Hind üslûbunun de etkisi ile mübalağa sanatını çok ve ustaca kullanmıştır. Bu, onun hayal gücünden kaynaklanmakta olup, şiirinin ve üslûbunun da önemli özelliklerindedir. Mübalağada çoğu kez gulüvv, belki de iğrak derecesine varan örnekler veren Nef'î, bazen yaptığı bu aşırılığın farkına vararak, söylediklerinin hezeyan olduğunu belirtmiş, belki de böylece aşırı mübalağalarını hafifletmek yoluna gitmiştir:

تابه کی کلکم از سر دعوی
هذیان مکرر اندازد³⁸

"Kalemim daha ne zamana kadar iddialı hezeyanlar savuracak."

Nef'î'nin şiirlerinde önemli bir yer tutan mübalağa, sahip olduğuengin muhayyilesinden kaynaklanır. Farsça bir kasidesinde, hayal ettiği at hakkında,

گردون به هوای جنبش او چون دامن سایه بان بجنبید³⁹

³³ Tezkire-i Rızâ, s. 95.

³⁴ Nuhbetü'l-âsâr, s. 490.

³⁵ Nef'î Divanı, s. 45.

³⁶ Mesela bk. Metin, be. 197, 296.

³⁷ Mesela bk. Metin, be. 360.

³⁸ Metin, be. 814.

³⁹ Metin, be. 884.

“Hareket ettiği zaman, çıkardığı rüzgardan dolayı dünya bir çadır kenarı gibi uçuşur.” diyen şairin, hayâliyle yapamıyacağı şey yoktur. Bu hususa şöyle işaret eder:

می خواهد اگر مالکِ دریایِ خیالم
بارو کشد از نُر و گهر ساحلِ یم 40

“Bir ummana benzeyen hayâlimin sahibi isterse, o denizin sâhiline inci ve mücevherden kale yapar.”

Mübalağa ile birlikte, Nef'î'nin sanatının önemli özelliklerinden biri de şiirlerindeki âhenktir. Şiirde âhenge çok önem veren şair, kullandığı kelimelerde, konu ile ahengin uyuşmasına dikkat etmiş ve bu konuda büyük başarı göstermiştir. Nef'î'nin bu yönüne dikkat çeken Ali Ekrem'in (öl. 1937), “Mübâlağa, Nef'î'nin rûhudur... Nef'î'nin mübâlağadan sonra belki de mübâlağadan ve her şeyden evvel iltizâm eylediği tasannu' yahud mağlûb olduğu san'at, âheng-i beyândır... Nef'î'nin hey'et-i umûmiyyesiyle şiddet ve rikkate ayırdığımız musikar şiirinde her nev'-i tannâniyet mevcûddur: Gulgule, velvele, cûş u hurûş, tarrâka-i ruûd, feryâd-ı cân-güdâz, âyîn-i âşıkâne, bükâ-yı rûh hattâ sadâ-yı meş'ûm! Bu semâvî-fitrat şâirin dîvânına âhenk nokta-i nazarından bir ummân-ı şiir denilse şâyân olur. Evet, şâirin lisânı bir ummân-ı âhenkdir, fakat ummân kadar hatarnâk bir lisân! Hücûmuna ma'rûz kalanlar şiddetine karşı kuvve-i muhâkemenin sedd-i sedîdiyle tehaffuz etmezlerse ka'r-ı nâ-yâbına kadar sürüklenip giderler!... Fikirde mübalağa ve şekilde âhenk. İşte Nef'î'nin şâirliği.”⁴¹ ve Ziyâeddîn Fahrî'nin (öl. 1974) “Mübâlağa ve âhenk, gâyesine Nef'î'de vâsıl olmuştur.”⁴² şeklindeki ifadelerine muhâtab olmuştur.

Onun şiirindeki ahenge Şihabeddin Süleyman da şöyle işaret eder: *Hüs-n-i tasavvur, âheng-i selâset gibi meziyetlerle şâirlerimizin içinde temeyyüz eden Nef'î, pek mükemmel, pek âlî şiirler inşâd ederek, meselâ âdî bir şeyi kendisine mahsûs olan âheng-i ifâde ve letâfet-i beyân ile âlî göstermek, ve âlî bir mâddeyi yine kendisine mahsûs bir san'at-ı şâirâne ile âdî olmak üzere irâe etmek kudret-i hâriku'l-âdesine mazhar olduğunu isbât eyleyen ve her sözünün ka'bına yetişilmek kâbil olmayacağını anlatan bir şâirdir.*⁴³

Bursalı Muhammed Tâhir, onun şiiri hakkında şu değerlendirmeyi yapar: “Ziynet-i hayâl, şiddet-i ifâde, âheng-i selâset gibi levâzım-ı edebiyenin kâffesini zâtında cem' etmiş, bâ-husûs inşâd-ı kasâidde yegâne bir şâir-i âteş-zebân idi... Nef'î, hakîkaten vezin ve kâfiyeye tevfiik-i fikr etmeyerek vezin ve kâfiyeyi fikrine

⁴⁰ Metin, be. 43.

⁴¹ Ali Ekrem, “Nef'î'de Tasannu'”, Darulfünun Edebiyat Fakültesi Mecmuası, IV/3-4, 136, 140, 141.

⁴² Erzurum Şairleri, s. 35.

⁴³ Osmanlı Edebiyatı Nümûneleri, s. 581.

hidmetkâr eder nevâdir-i şuarâdandır. Her türlü zarûriy-yât-ı edebiyye içinde âheng ve selâmetini kemâl-i metânetle muhâfaza etmiştir.”⁴⁴

Ebüzziya Tevfik, Nef’î’nin şiirindeki ahenk hakkında şöyle der: *Nef’î’nin işrâkâtı, mübâlağâtı, ve zamânımıza göre hilâf-ı tabiat addolunacak birçok teşbîhâtı ile berâber, her kavli vicdâna bir neşve-i iğtirâr ihsâs eder. İnsân âsârını okurken bayağı kendisinde bir hâlet-i celâdet hisseyler. Kalbe bu te’sîriyle berâber, elfâzındaki insicâm ve âhengin sâmiaya olan te’sîr-i şevk-âveri dinleyenleri hayrân etmemek muhâldir.”⁴⁵*

Rindane bir üslupla tasavvufî konulara yer veren Nef’î, gerçekte mutasavvıf değildir. Farsça divanı, özellikle bu divanda bulunan rubailerini, tasavvufî unsurlar ve terennümlerle doludur. Bu, onun geniş bir tasavvuf bilgisine sahip olduğunun kanıtıdır. Büyük mutasavvıf Mevlâna’yı (öl. 672/1273) çok sevmesi ve onun övgüsü hakkında 1 Türkçe ve 4 Farsça kaside yazmış olması, en azından onun Mevlevimeşrep bir kişi olduğunu gösterir.

Merhum Ali Nihad Tarlan’ın bazı konferanslarından oluşan *Mevlânâ* adlı kitapta, Nef’î’de ve İkbâl’de Mevlâna tesirinden söz edilirken şu ifadeler göze çarpar: *“Bizim edebiyatımıza bakarsak onu “Mevlânâ’yı ruh ve heyecan hamlesi bakımından en iyi anlayan tek şâir, Nef’î’yi görürüz. Nef’î, Mevlevî şâiri olmamakla beraber Mevlânâ’nın hudut tanımayan vecdini en iyi duymuştur... Nef’î her şeye rağmen bir mutasavvıf, şeklen olmasa bile ruhen Mevlânâ mürididir... Nef’î, Mevlevî meşrebinde idi. Ve Mesnevî’yi tedkik etmiş, ondaki müşkülli de meşhur şâir ve mutasavvıf Feridüddîn Attâr’ı okuyup anlayarak halletmişti. Böyle bir insan elbette İslâm’ın bu yüksek ruhunu aksettiren felsefenin içinde yaşıyordu. Bunu fîlvaki Türkçe Divanında göremeyiz. Bunun için Farsça Divanındaki Mevlânâ kasidelerini ve bilhassa rubailerini gözden geçirmemiz icabeder. Türkçe Divanındaki davalarını Farsça Divanında ispat etmiştir...”⁴⁶*

Hind üslûbunun özellikleri arasında bulunan; somut anlamlı kelimelerin, soyut anlamlı olanlarla tamlama yapılması, zincirleme tamlamalara ve vâsf-ı terkîbilere çokça yer verilmesi gibi özellikler, Nef’î’de de görülür.

Zengin bir kelime hazinesine sahip olan şâir, asıl gücünü, bu kelimeleri terkib ederken sağladığı mûsikî ile göstermiştir. Yine o, tasvirlerinde şekil ile muhtevası arasında büyük bir uyum sağlamıştır.

Nef’î, şiir poetikasını, şiirlerinde çeşitli vesilelerle ifade etmiştir. Bunları şöyle sıralamak mümkündür:

- * Sözü, kısa; mânânın ise zengin ve nazik olması gerekir.
- * İfade, kolay anlaşılır olmalıdır.

⁴⁴ Osmanlı Müellifleri, II, 441.

⁴⁵ Nef’î, s. 60.

⁴⁶ Mevlânâ, s. 87-88, 89, 91.

- * Şiir saf, temiz, parlak ve akıcı olmalıdır.
- * Şiir yeni ve orijinal ifadeler içermelidir.
- * Lisanın sağlam olması gerekir.
- * Şiir dili nesir dilinden farklı olmalıdır.

İran edebiyatını iyi bildiği, şiiirlerinden anlaşılan şair, bazen, takdir ettiğini ifade etmek, bazen de kendisinin onlardan daha üstün olduğunu göstermek için, özellikle Enverî (öl. 583/1143), Hâkânî (öl. 595/1198) ve Urfî (öl. 999/1590) gibi şairlerin şiiirlerine birçok nazireler yazmıştır. Mesela, Farsça divanındaki *Tuhfetü'l-uşşâk* adlı naatinde, İran edebiyatının ünlü şairleri hakkındaki görüşlerini şu şekilde ortaya koymuştur:

Firdevsî'nin (öl. 411-416/1020-1025), sözü çok uzatan bir efsaneci olduğu için kendisine rakip olamayacağını⁴⁷; Attâr'a (öl. 627/1229) mürid olduğunu, onun nefesinin feyzi ile yetiştiğini⁴⁸; çok saygı duyduğu Mevlâna'nın (öl. 672/1273) ayağının tozu olduğunu⁴⁹; Senâî'nin (öl. 545/1150), hakîm olması hasebiyle kendisine rakip olamayacağını⁵⁰; Câmî'nin (öl. 898/1492), molla; kendisinin ise şair olması nedeniyle nükteli söz söylemede onunla ilgisi olmadığını;⁵¹ adını saygıyla andığı Nizâmî'nin (öl. 604/1207) bir şeyh olduğu için kendisine akran olmadığını⁵²; hezeyanlarından dolayı beğenmediği Kemâleddîn-i Isfahânî'den (öl. 635/1237) üstün olduğunu⁵³; Hallâku'l-meânî lakabıyla ünlü olan bu şairin, hezeyanlarıyla memduhunu korkuttuğunu⁵⁴, Sa'dî'nin (öl. 691/694/1291-1294), vahdet âleminde dem vururken vicdânının hasbihâlini yazacak yerde seyahatnâme yazdığı için rind olamayacağını⁵⁵; hayranlığını açıkça ifade ettiği Hâfız'ın (öl. 791/1388) divanının baştanbaşa rindâne olduğunu⁵⁶; sihirbaz diye nitelediği Enverî'nin (öl. 583/1143) şuh tabiatinden, bütün cihanın hoşlandığını;⁵⁷ temiz şiiir söyleyen Zahîr'in (öl. 598/1201), sıkıntılı bir hayat yaşadığı için, şiiire zaman ayıramadığını⁵⁸ ifade eden

⁴⁷ Metin, be. 143.

⁴⁸ Metin, be. 139.

⁴⁹ Metin, be. 139.

⁵⁰ Metin, be. 140.

⁵¹ Metin, be. 141.

⁵² Metin, be. 142.

⁵³ Metin, be. 144.

⁵⁴ Metin, be. 145-146.

⁵⁵ Metin, be. 147.

⁵⁶ Metin, be. 149-150.

⁵⁷ Metin, be. 151.

⁵⁸ Metin, be. 152.

şair, son olarak Urî'nin (öl. 999/1590) adını anar ve onu, "Tefekkür hususunda ne devletli bir şâir!"⁵⁹ diyerek över.

Nefî, bazı şairlerinden de etkilenmiştir. Mesela Bâkî (öl. 1008/1600), onun beğendiği ve takdir ettiği bir şairdir. Bir kasidesinde şair, Kânûnî'nin (926-973/1520-1566), Bâkî'yi takdir etmesi gibi, kendi memduhu olan I. Ahmed'in (1011-1026/1603-1617) de şairin kendisini takdir etmesini ister:

Kim bilirdi şuarâ olmasa ger sâbıkda
Dehre devletle gelip yine giden şâhânı
Haşre dek âb-ı hayât-ı suhan-ı Bâkî'dir
Andırıp zinde kılan nâm-ı Süleymân Hân'⁶⁰

Şiirlerinde, Bâkî'nin kullandığı mazmunlara da yer veren Nefî, onun bir mısraı ile bir beytini tazmin etmiştir:

Tavâfa Ka'be-i kûyun be-kavl-i Bâki-i merhûm
"Derûn-ı dilde niyyet âb-ı zemzemen musaffâdır"
Bu mahalde aceb evsâfına çesbân görünür
N'ola bu beytini Bâkî'nin edersen tazmîn⁶¹

"Def'-i Ye'cûc-ı gama eşîğidir sedd-i sedîd
Men'-i ceşş-i eleme dergehîdir hısn-ı hasîn"⁶²

Buna ilâveten, Nefî'nin

Esdî nesîm-i nev-bahâr açıldı güller subh-dem
Açsın bizim de gönlümüz sâkî meded sun câm-ı Cem⁶³

matlalı ünlü kasidesi, Bâkî'nin

Âlem hayât-ı nev bulur cânlar bağışlar dem-be-dem
Enfâs-ı Rûhullâh'dır gûyâ nesîm-i subh-dem⁶⁴

matlalı kasidesine naziredir.

Nefî, Azeri edebiyatının büyük şairi Fuzûlî'den (öl. 963/1556) de etkilenmiştir. Nefî'nin *Tuhfetü'l-uşşâk* adlı Farsça kasidesi, Fuzûlî'nin *Enîsü'l-kalb* adlı Farsça kasidesine naziredir.

Nefî, Fuzûlî'nin ünlü bir murabbainın matlamını da tesdis etmiştir:

⁵⁹ Metin, be. 153.

⁶⁰ Nefî Divanı, s. 54.

⁶¹ Nefî Divanı, s. 205. İkinci mısra için bk. Bâkî Divânı, s. 140.

⁶² Nefî Divanı, s. 201; Bâkî Divânı, s. 71.

⁶³ Nefî Divanı, s. 94.

⁶⁴ Bâkî Divânı, s. 296.

Esîrin olalı bin cân ile ey şâh-ı hûbânım
 Gamından kalmamışdır dilde tâb ü tende dermânım
 Belâ-yı aşkın âhir çekmeden nevmîd olup cânım
 Ümîdim sana tutmuşdum muhassal sen de sultânım
 “Perîşân hâlin oldum sormadın hâl-i perîşânım
 Gamınla derde düşdüm kılmadın tedbîr-i dermânım”⁶⁵

Daha hayatta iken zamanının en büyük kasideci ve hicivcisi kabul edilerek ünlü olan Nef'î, çağdaşları üzerinde kuvvetli etkiler bıraktığı gibi, bu ünü ve etkisi daha sonraki devirlerde de devam etmiştir. Birçok şair, onu taklit etmiş ve üstad sıfatı ile yüceltmıştır.

Çağdaşları dâhil, son dönemlere kadar Şeyhülislâm Yahyâ Efendi (öl. 1054/1644), Sabrî (öl. 1055/1645), Âlî (öl. 1058/1648), Fehîm (öl. 1058/1648), Cevrî (öl. 1065/1654), Neşâtî (öl. 1085/1674), Nedîm (öl. 1143/1730), İzzet Alî Paşa (öl. 1147/1734), Şeyh Gâlib (öl. 1213/1798), Sünbülzâde Vehbî (öl. 1224/1809), Vâsıf-ı Enderûnî (öl. 1240/1824), Keçecizâde İzzet Molla (öl. 1245/1829), Şinâsî (öl. 1288/1871), Yenişehirli Avnî Bey (öl. 1301/1883), Üsküdarlı Hakkı Bey (öl. 1312/1894), Tâhirü'l-Mevlevî (öl. 1951) gibi birçok kişi Nef'î'yi takdir, taklit, tazmin veya tanzir etmek suretiyle, ondan az-çok etkilendiklerini göstermişlerdir. Meselâ Yahyâ Kemâl (öl. 1958) Nef'î'nin bir mısraını tazmin etmiştir:

Aşkın irşâdiyle girdik ma'nevî bir gülşene
 Dolmasın bîhûde sâğar, açmasın bîhûde gül
 Câm-ı Cem bir lahza devretmez bu zevk-âbâdda

“Hem kadeh, hem bâde, hem bir şûh sâkîdir gönül”⁶⁶

Tâhirü'l-Mevlevî (öl. 1951) de şairin, matlaları aşağıda verilen iki ünlü kasidesini tanzir etmiştir:

Demdir ey dil şevk ile tehzîz edip kilik-i teri
 Eyle icrâ şi'r-i cân-bahşın ile cân-perveri⁶⁷

Merhabâ ey fâtih-i ebvâb-ı kenz-i ma'nevî
 Ey serîr-i kudsi-i aşkın muallâ husrevi⁶⁸

⁶⁵ Nef'î Divanı, s. 269. Son beyit için bk. Fuzûlî Divanı, s. 299.

⁶⁶ Eski Şiirin Rüzgârıyla, s. 131. Nef'î'nin mısraı için bk. Nef'î Divanı, s. 316.

⁶⁷ Tâhirü'l-Mevlevî'nin Türkçe ve Farsça Divanları, s. 16.

⁶⁸ Tâhirü'l-Mevlevî'nin Türkçe ve Farsça Divanları, s. 64.

در ستایش حسام گرای خان
خفیف : فعلاتن مفاعلن فعلن

چرخ اگر خیر اگر شر اندازد	همه نادر برابر اندازد	69
هرچه اندازد از چپ اندازی	نتواند که درخور اندازد	
آن شنیدی که دست چرخ لئیم	وضع قانون بهتر اندازد	
همه بر عکس مدعای دل است	روشی کان ستمگر اندازد	
چه کند رند لایبالی حق	سربه حکم مقدر اندازد	
نکشد تیغ انتقام زبان	تافلک را دو پیکر اندازد	5
مردم از غم کجاست میخانه	خضر کوتا که رهبر اندازد	
من و آن مجلسی که ساقی او	طرح بزم قلندر اندازد	
بهر دل مردگان غم به قدح	بادهء روح پرور اندازد	
یعنی آن بادهء گلاب سرشت	که صداع غم از سر اندازد	
زر محلول آفتاب عیار	که به دل تاب اخگر اندازد	10
کیمیای کرم که خاصیتش	مفلسان را توانگر اندازد	
خضر اگر ساغری کشد از وی	جرعه ای بر سکندر اندازد	
پیش پایش به وادی ظلمات	شب چراغ منور اندازد	
جان ستاند کرشمهء ساقی	باده را تابه ساغر اندازد	
مطربسی کو که از پی نغمه	در دلم کیف آخر اندازد	15
تا شوم مست و یک غزل خوانم	که ز دل بیخ غم بر اندازد	
غزلی عاشقانه کز سر درد	جان و دل را به هم در اندازد	
غزلی کز ترانه اش مطرب	حیرت اندر فسونگر اندازد	
غزلی کز سماع او صوفی	توبه را خاک بر سر اندازد	

⁶⁹ Bu kaside ile aynı vezin ve kafiyeyi taşıyan bazı kasideler vardır. Bunlardan üçünün matlaı aşağıdadır. Hâkânî-yi Şîrvânî (öl. 595/1199):

صبیح چون زلفِ شب بر اندازد
مرغ صبیح از طرب پر اندازد

Dîvân-ı Hâkânî-yi Şîrvânî, s. 91.
Urfî-yi Şîrâzî (öl. 990/1582):

عشق کو، تا خورد بر اندازد
عود شوقی به مجمر اندازد

Külliyât-ı Urfî-yi Şîrâzî, s. 18.
Hazîn-i Lâhîcî (öl. 1180/1766):

غم چو در سینه لنگر اندازد
دیده در موج خون در اندازد

Dîvân-ı Hazîn-i Lâhîcî, s. 141.

خرقه زهد از بر اندازد	مجلس آراید و قدح گیرد	20
در کمرگاه دلبهر اندازد	از قدح چون تهی شود دستش	
غزل شوخ دیگر اندازد	این غزل شد ز یاد و کلکم باز	
فتنه در هفت کشور اندازد	چون صبا زلف او بر اندازد	
طره او به چنبر اندازد	فتنه را با خصوص چون دل من	
شانه صد زخم خنجر اندازد	طره اش هر دلی که صید کند	25
صد سپاه جگر در اندازد	غمزه اش هر کمین که بگشاید	
چشم بر زخم منکر اندازد	غمزه ناوک فشان و دل از شوق	
جرعه در جام کوثر اندازد	لعل لب نیست غمزه مستش	
نافه مشک از فر اندازد	خال رخ نیست آهوی چشمش	
که چنین شعر خوشتر اندازد	الحسد بر طبیعت نفعی	30
طرح اوصاف صفر اندازد	زیبای حق بدین سلاست اگر	
سپر و زره و مغفر اندازد	صفری کز جلدتس دم جنگ	
قهرمان تیغ و شمشیر اندازد	آنکه از بیم حمله رزمش	
زهره طنبور و زمهر اندازد	وانگه از رشک مطرب بزمش	
که به پایش فلک سر اندازد	خان والا نژاد عالی شان	35
که فلک را ز پا در اندازد	طرفه صاحبقران خصم افکن	
که سر خصم حیدر اندازد	رستم خاندان چنگیزی	
که به یک حمله عسکر اندازد	سیف مسلول حق حسام گرای	
تفرقه در معسکر اندازد	صف شکافی که غلغل کوشش	
روشنایی ز اختر اندازد	آفتابی که جوهر تیغش	40
سایه بر مهر انور اندازد	کامکاری که پرچم توغش	
گوهر از تاج قیصر اندازد	پادشاهی که چوب دربانش	
رستمانه تکاور اندازد	شهبواری که چون به عرصه جنگ	
تیغ بهرام جوهر اندازد	بسکه لرزد فلک ز حمله او	
استقامت ز محور اندازد	قطب دولا ب آسمان شکند	45
راکش گر عنان در اندازد	آن سبکرو تکاوری که به سهو	
از دو عالم برون تر اندازد	خویش را چون خیال در یک دم	
دامن چرخ بر سر اندازد	برق سیری که باد رفتارش	
خاک بر فرق صرصر اندازد	بادپایی که گرد جولانش	
لشکری را به لشکر اندازد	پویه او چو صرصر انگیزد	50
کشوری را به کشور اندازد	بسکه خاک از سُمش رود بر باد	

از سرِ مهرِ افسرِ اندازد	نعلش ار با فلک زند سیلی	
دو رکابش چو لنگرِ اندازد	کشتی نُه فلک شود غرقاب	
چین در ابروی خنجرِ اندازد	در مصافی که شیوه مردی	
تا خدنگش دلاورِ اندازد	او کمان گیرد و سپر فکند	55
که نگاهی به لشکرِ اندازد	به چه مآند به غمزه دلبر	
خویش در کامِ اژدرِ اندازد	دشمن از بیم حمله اش ناچار	
رختِ هستی به محشرِ اندازد	هر که با او قدم نهد به مصاف	
عکسِ کارِ مقدرِ اندازد	قدرتش آنقدر که گر خواهد	
گر به شاهین کبوترِ اندازد	کارِ شاهین کند به صید کلنگ	60
گر به دریا سمندرِ اندازد	چون نهنگان پیرورد حفظش	
سرطانِ شناورِ اندازد	چون سمندر رود در آتش اگر	
که بجای گهر زرِ اندازد	کفش آن بحرِ طرفه مواجیست	
به گدایِ محقرِ اندازد	زر خورشید اگر به دست آرد	
خصمِ دین و پیمبرِ اندازد	ای علی سیرتی که شمشیرت	65
عجزِ اندیشه مضمَرِ اندازد	چه کنم در ستایش تو مرا	
تا خیالم فراخورِ اندازد	من کجا طرح مدح تو ز کجا	
مشکلاتم مسخرِ اندازد	فیضِ حق با خصوص در معنی	
طرحِ سحرِ مصورِ اندازد	فیلسوفِ خیالم ار خواهد	
از سر زهره معجرِ اندازد	نازنین بکرِ فکرم از شوخی	70
صد جهان گنجِ گوهرِ اندازد	خامه ام گاه نکته پردازی	
موج هایِ مجوهرِ اندازد	قلم از رشکِ طبعِ در پاشم	
قلمم طرزِ آخرِ اندازد	مخترعِ آمدم ز کتم عدم	
نامِ عرفی ز دفترِ اندازد	شهرتم در جریده شعرا	
دل نظر چون به مضمَرِ اندازد	به صریری ادا کند کلکم	75
در ضمیرِ سخنورِ اندازد	هر چه الهام غیبِ لاهوتی	
پشتِ پیام جهان برِ اندازد	نفسم عالمی کند احیا	
خویش را زان برون ترِ اندازد	من نگنجم به چرخ در یک جا	
هذیان مکررِ اندازد	تابه کی کلکم از سر دعوی	
دل به نیلِ دعا برِ اندازد	وقت آن شد که دستِ خواهش را	80
وضع نادر برابرِ اندازد	تا که چرخ دنی و دون پرور	

لطفِ حق بر خلافِ گردشِ چرخ
 دولتت را معمرِ اندازد

Hüsâm Giray Han'ın Övgüsü Hakkında

1- Felek, ister hayır, ister şer olsun, ender bulunur insanlara hep aynı şeyi yapar.

2- Solaklığından ötürü, işe yarar bir şey yapamaz.

3- Alçak feleğin elinden doğru bir şey çıktığını duydun mu?

4- O zalimin yaptığı, daima gönlümüzün istediğinin aksinedir.

5- Hakk'ın aldırışsız rindi ne yapsın, kaderin hükmüne razı oluyor.

6- İntikam almak, feleği iki parçaya ayırmak için dil kılıcını çekmiyor.

7- Kederden öldüm, meyhane nerede? Hani bana rehber olacak Hızır?

8- Ben ve öyle bir meclis ki onun kalender sofrası kuran sakisi,

9- kederden yüreği ölenlere ruh bağışlayan şarabı kadehle sunar.

10- Yani, o gam baş ağrısını gideren gülsuyu gibi şarabı.

11- Gönüle kor harareti veren, güneş ayarındaki erimiş altını.

12- Özelliği, müflisleri zengin eden kerem kimyasını.

13- Hızır ondan bir kadeh içse, bir yudumunu İskender'e atar.

14- Zulümat vadisinde ayağının önüne parlak bir ateş böceği atar.

15- Şarabı kadehe dökünceye kadar, sakinin nazı can alır.

16- Mutrib nerede ki nağmenin peşinden gönlüme başka bir mutluluk versin.

17- Böylece, kendimden geçerek, gönüldeki gamı kökünden koparan bir gazel okuyayım.

18- Acıdan dolayı, canı ve gönlü birbirine katan âşıkane bir gazel.

19- Mutribin, terennüm ederken, sihirbazı hayrete düşürdüğü bir gazel.

20- Onu işitince, sufinin, tövbenin başına toprak atacağı (tövbeyi bozacağı) bir gazel.

21- Meclisi süsler ve kadehi alır; zühd hırkasını üzerinden atar.

22- Eli, kadehten boşalınca, sevgilinin beline yapışır.

23- Sabâ, onun zülfünü dağıtınca, yedi iklime fitne salar.

24- Fitneyi, özellikle benim gönlüm gibisini, ancak onun saçının kıvrımı zapteder.

25- Tarak, onun saçlarının avladığı her gönüle yüzlerce hançer saplar.

- 26- Gamzesi, hangi pusuyu açsa, yüzlerce ciğer parçalayan asker ortaya çıkarır.
- 27- Gamzesi ok atmakta, gönül de iştiyakından, inkârcının açtığı yaraya göz atıyor.
- 28- O, la'le benzeyen dudak değil. Sarhoş gamzesi, kevser kadehine bir yudum damlatmış.
- 29- O, yanaktaki ben değil. Gözünün ahusu, güzelliğinden misk kokusu bırakmış.
- 30- Böyle güzel şiir yazan Nef'î'nin tabiatine haset edilir.
- 31- Doğrusu, bu selâsetle, o kahramanın vasıflarını yazsa yaraşır.
- 32- Savaş zamanında, yiğitliğiyle, kalkan, zırh ve miğfer atan, saflar yaran savaşçı.
- 33- Savaş meydanında hamlesinin korkusuyla, Kahraman'ın, kılıç ve topuzunu yere attığı (kendisine teslim olduğu) kişi.
- 34- Eğlence meclisindeki mutribi kıskanarak, Zühre'nin, tambur ve mızmarını attığı kişi.
- 35- Feleğin, ayağına secde ettiği; soylu ve şanı yüce Han.
- 36- Feleği elden ayaktan düşüren, düşmanını deviren, görülmemiş bir hükümdar.
- 37- Hz.Ali'nin düşmanlarının başını biçen Cengiz ailesinin o Rüstem'i,
- 38- Bir hamlede ordular yenen, Allah'ın yalın kılıcı Hüsam Giray.
- 39- Davulunun gümbürtüsü bile düşman askerinin arasına tefrika düşüren, saflar yaran bir cengâver.
- 40- Kılıcının cevheri, yıldızın parlaklığını gideren bir güneş.
- 41- Tuğunun bayrağı, parlak güneşe gölge düşüren mutlu bir kişi.
- 42- Kapıcısının değneği, Kayser'in tacındaki cevheri atan bir padişah.
- 43- Öyle bir şehsüvar ki, harp meydanındaki Rüstem'ler gibi at oynattığı zaman,
- 44- Onun hücumundan dolayı, felek öyle titrer ki Behram'ın kılıcının cevheri düşer.
- 45- Gök dolabının kutbunu kırar, yönünü değiştirir.
- 46- O sür'atle uçan at ki onun binicisi eğer yanlışlıkla dizginini gevşetse,
- 47- Kendisini hayal gibi bir anda iki âlemin dışına götürür.

42 NEF'Î VE SINIR ÖTESİNE YAZDIĞI .../MEHMET ATALAY

48- Öyle şimşek gibi giden bir at ki yürüyüşü esnasındaki rüzgâr, feleğin eteğini başına geçirir.

49- Öyle hızlı bir at ki koşarken çıkardığı toz, fırtınanın başına toprak savurur.

50- Onun koşuşu fırtına koparınca, orduyu birbirine katar.

51- Ayaklarından o kadar toz toprak kaldırır ki bir ülkeyi diğer bir ülkenin üzerine atar.

52- Onun nalı feleğe bir tokat atsa, güneşin başından tacı atar.

53- İki üzengisini gemi demiri gibi atsa, dokuz feleğin gemisi batar.

54- Bir savaşta hançerinin kaşı eğilse, mertlik nişanesi olarak,

55- Kalkanını atarak yayını alır; okuyla cengâverleri devirmek için,

56- Askerine attettiği nazar neye benzer? Bir güzelin gamzesine.

57- Düşman, onun hücumunun korkusuyla çaresiz, kendini ejderhanın ağzına atar.

58- Onunla savaşmak için meydana ayak basan kişi, varlığının eşyasını mahşere atar.

59- O kadar güçlüdür ki takdir edilen işlerin hilâfına bir şey yapmak isterse.

60- Şahine güvercini salsa, şahinin işini turna avı gibi bitirir. (turnayı, şahinin turna avladığı gibi avlar).

61- Denize kertenkele atsa, onu timsahlar gibi yetiştirir.

62- Kertenkele gibi ateşe girince yüzen yengeci fırlatır.

63- Eli, öyle harikulâde dalgalı bir deniz ki sahile inci yerine altın saçar.

64- Güneş altınını eline geçirse, onu hakir bir dilenciye bağışlar.

65- Ey Ali huylu! Senin kılıcın, din ve peygamber düşmanını kahreder.

66- Seni övmek için ne yapayım? Tefekkürümün aczi beni zor durumda bırakıyor.

67- Ben nerde, seni övmek nerde? Nihayet hayalim uygun olanı yapar.

68- Allah'ın feyzi ile, özellikle mânâda zorluklar benim için kolaylaşır.

69- Hayalimin feyziyle, isterse sihri somut bir hâle getirir.

70- Bâkir fikrimin nazlısı, şuhlukla, Zühre'nin başından başörtüsünü kapar.

71- Kalemim nükte esnasında, yüz cihan dolusu cevher hazinesi ortaya çıkarır.

72- Deniz, inciler saçan şâirliğimi kıskandığından dolayı mücevherden dalgalar meydana getirir.

73- Ben, yokluk âleminde bir mucid olarak geldim. Kalemim, başka bir üslup ortaya koydu.

74- Benim şöretim, şâirler mecmuasından Urfi'nin ismini çıkarıp attı.

75- Gönlüm, içinde gizli olana bakınca, kalemim, onu bir cızırtı ile ifade eder.

76- Lâhûfî gayb âleminin ilhamı varsa şâirin kalbine atar.

77- Nefesim bir âleme hayat verir. Bir tekmem, cihanı yok eder.

78- Ben felekte bir yere sığmam. Bu yüzden felek beni kendisinin dışına atar.

79- Kalemim daha ne zamana kadar iddialı hezeyanlar savuracak.

80- Gönlümün, niyaz elini duanın eteğine koyma zamanı gelmiştir.

81- Bu alçak ve alçakları besleyen felek, uygunsuz işler yaptığı müddetçe,

82- Allah'ın lutfu, feleğin dönüşünün aksine, senin devletini uzun ömürlü kılsın.

در ستایش سلطان سلیم خان

هزج : مفعول مفاعیلن فعولن

در سینه دلم چنان بجنبید	کز جنبش او جهان بجنبید	
از بسکه به یک طپیدن دل	تن لرزد و استخوان بجنبید	
هر موی تنم به کشتنِ دل	سرتیزتر از سنان بجنبید	
با دل برود اگر به خاکم	این غم که دلم از آن بجنبید	
بیم است که از تزلزلِ خاک	نه کرسی آسمان بجنبید	5
در ملکِ دلم غم پیایی	چون لشکر بی امان بجنبید	
آشفتۀ دماغم از غمِ دل	کی کام مرا زبان بجنبید	
می جنبید اگر زبانِ لالم	ترسم که دل از مکان بجنبید	
در کام زبان بجنبید الّا	در مدحِ خدایگان بجنبید	
در مدحِ شهی که با تنایش	کام و لبِ خسروان بجنبید	10
جم مرتبه شه سلیم کز قدر	در خدمتِ او شهان بجنبید	
آن شه که به فتح ملکِ ایران	آن دم که ز کف عنان بجنبید	
از حمله او ز حدّ کشمیر	تا کشورِ اصفهان بجنبید	
آن دم که زمینِ رزمگاهش	از نعلِ تکاوران بجنبید	
بی زلزله صد هزار فرسنگ	در کشورِ لامکان بجنبید	15
چون ماهی چشمه عکس تیغش	در دیده اختران بجنبید	
تیغش که به کف شود کشیده	رخشش که به زیر ران بجنبید	
از برقِ وی آسمان بسوزد	وز پویه این جهان بجنبید	

چون شعله شَرَر فشان بجنید	آن تیغ جلی که در دم جنگ	
در معرکه ناگهان بجنید	از تیغ قضا نشان دهد گر	20
کز چابکیش چنان بجنید	آن رخس سبک خرام و چالاک	
چون دامن سایه بان بجنید	گردون به هوای جنبش او	
خم گشته چو صولجان بجنید	گاهی که برای جلوه پایش	
چون گوی زمین زمان بجنید	در هر قدمش زمین ز صدمه	
عنقا هم از آشیان بجنید	گر میل کند به صید عنقا	25
می افتد و پَر زنان بجنید	چون مرغ گلو بُریده از شوق	
نغمه ز رگِ فغان بجنید	از فیضِ نشاطِ عهدِ عدلش	
گوهر به درون کان بجنید	از شوقِ نثارِ خاکِ پایش	
هرگه که غضب کنان بجنید	قهرش که یگانه قهرمان است	
چرخ افتد و فرقدان بجنید	گر مشت ز ند به فرق کیوان	30
چون جان به دلم نهان بجنید	ای خسرو کامران که مهرت	
چون هندوی نکته دان بجنید	در رومم و خامه ام به مدحت	
در مدح تو دُر فشان بجنید	فیضی نَیم و دلم چو دریا	
سودم به دلِ زیان بجنید	نفعی ام و از گهر فشانی	
چون قلم بی کران بجنید	طبعم که به فیض لایزالی	35
تبلرزه گرفت و زان بجنید	خورشید ز تابِ گوهر او	
چون با سخنم دهان بجنید	کآن رشک برد ز درّ نظم	
گر با قلمم بنان بجنید	دریا شود از گهر کنارم	
چون مشتري دکان بجنید	بر درگه دل صفِ ملائک	
جان بر لبِ قدسیان بجنید	از حسرتِ همدمی نطقم	40
اندیشه چو رایگان بجنید	در خدمتِ طبع نازنیم	
دل در برِ قهرمان بجنید	گر تیغ زبان کشد خیالم	
چون ریایتِ کاویان بجنید	کلکم که به کشورِ معانی	
تاکی ز پی فلان بجنید	از بهر دعا بجنید این دم	
دل در برِ عاشقان بجنید	تا از اثرِ شکنجهء عشق	45

تا حشر چو درگه سلیمان
بر درگهت انس و جان بجنید

Sultan Selim Han'ın Övgüsü Hakkında

1- Yüreğim, sinemde öyle titriyor ki onun titreyişinden cihan harekete geçiyor.

2- Kalbin bir titreyişiyle, vücudun titremesi ve kemiğin harekete geçmesi gibi.

3- Vücutumdaki her kıl, gönlümü öldürmek için mızraktan daha hızlı saldırıyor.

4- Ondan dolayı yüreğimi titreten bu gam, gönlümle birlikte mezara girse,

5- Korkarım ki topraktaki zelzeleden dolayı gökkubbenin dokuz kürsüsü sarsılır.

6- Ardarda gelen gamlar, gönlümün mülkünde amansız bir ordu gibi kaynaşıyor.

7- Gönlümdeki gamdan dolayı kafam perişan. Muradımın dili nasıl konuşsun?

8- Dilsiz dilim hareket etse korkarım ki gönül yerinden fırlar.

9- Damakta dil, ancak Efendimi övmek için hareket eder.

10- Öyle bir padişahın övgüsü ki onu övmek için padişahların muradı ve dudağı hareket eder.

11- Cem gibi büyük Şah Selim ki değerinden dolayı padişahlar onun hizmetine koşar.

12- Öyle bir şah ki İran mülkünü fethetmek için eliyle dizginini oynattığı zaman,

13- Onun saldırısı ile Keşmir sınırından Isfahan ülkesine kadar her taraf titrer.

14- Onun savaştığı yer, hızlı koşan atların ayağı altında kıvrandığı zaman,

15- Lâmekân ülkesinde zelzele olmadan yüz bin fersahlık yer sarsılır.

16- Onun kılıcı, sudaki balık gibi, yıldızların gözüne akseder.

17- Eliyle kılıcını çekip altındaki atı oynattığı zaman,

18- Onun şimşeginden gökyüzü yanar; bunun uçuşundan dünya sarsılır.

19- O parlak kılıç savaş zamanında, kıvılcım saçan bir alev gibi hareket eder.

20- Savaş meydanında ansızın savaşa, kazâ kılıcından nişan verir.

21- O çevik ve hızlı giden at öyle koşar ki onun hareketi esnasında

22- Çıkan rüzgârla, dünya bir çadır eteği gibi sarsılır.

23- Bazen cilve ile ayağını kıvıra kıvıra adım attığı zaman,

24- Her adımının çarpmasından yer, top gibi yuvarlanır.

25- Ankeyi avlamaya niyetlense, anka da yuvasından dışarı fırlar;

26- Şevkten, boğazlanmış bir kuş gibi yere düşer ve kanat açarak çırpınır.

27- Onun adaleti devrindeki sevincin feyziyle, feryadın damarından nağmeler fişkrır.

28- Ayağının toprağına saçılma iştiyakıyla, cevher, madenin içinde çırpınır.

29- Eşsiz bir kahraman olan kahrı, gazapla yerinden fırlasa,

30- Keyvanın başına bir yumruk vursa, felek düşer ve Farkadan yıldızı yuvarlanır.

31- Ey sevgisi gönlümün içinde canım gibi gizli gizli kıvranan padişah!

32- Rum diyarında olduğum halde, kalemim senin övgünle, nüktedan bir Hintli gibi kıvıldıyor.

33- Feyzî değilim, fakat gönlüm seni överken deniz gibi inciler saçarak dalgalanıyor.

34- Ben Nef'î'yim; inci saçmaktan dolayı kârım, ziyanımdadır.

35- Şair tabiatım, Allah'ın lâyezâlî feyziyle sahilsiz bir deniz gibi dalgalanıyor.

36- Güneş, onun cevherinin hararetiyle sıtmaya tutulmuş; bu yüzden sarsılıyor.

37- Ağzımı, şiir söylemek için açtığım zaman, maden ocağı, şiirimincisine haset eder.

38- Eğer parmaklarım kalemimle birlikte harekete geçse, kucağım inci dolu bir deniz halini alır.

39- Gönlümün dergâhında meleklerin safi dükkândaki müşteri gibi kaynaşır.

40- Sohbetime katılmak hasretiyle, meleklerin dudağında canları çırpınır.

41- Tefekkür, fisebilillah, şair tabiatımın hizmetine koşar.

42- Hayalim dil kılıcını çekse, gönlüm Kahraman'ın üstüne çullanır.

43- Kalemim, meani ülkesinde, Kaviyan'ın bayrağı gibi dalgalanır.

44- Şimdi sana dua için yazıyor. Ne zamana kadar şunu bunu övecek?

45- Kalb, âşıkların göğsünde, aşkın verdiği işkencenin etkisiyle çarptıkça,

46- Süleyman'ın dergâhı gibi, senin dergâhında insanlar ve cinler kıyamete kadar kaynaşsın.

BİBLİYOGRAFYA ve KISALTMALAR

Akkuş, Metin, *Nef'î ve Sihâm-ı Kazâ*, Ankara 1998.

Alî Ekrem, *Nef'î de Tasannu'*, Darülfünûn Edebiyat Fakültesi Mecmuası, c. IV, sa. III-IV, s.141, 1341 h.

Alptekin, Ali, *Nef'î'nin Farsça Divanının Tenkitli Neşri*, Mezuniyet tezi, Türkiyat Enstitüsü, no.155, 1944.

Atalay, Mehmet, *Şâir Nef'î, Farsça Divanının Edisyon Kritiği ve Üslûbu*, basılmamış Doktora Tezi, Erzurum 1988.

Bâkî Divânı Tenkitli Basım, haz. Sabahattin Küçük, Ankara 1994.

Banarlı, Nihad Sâmî, *Resimli Türk Edebiyatı Tarihi*, I-II, İstanbul 1971.

Divân-ı Hâkânî-yi Şîrvânî, nşr. Cihângîr-i Mansûr, Tahran 1375 hş.

Divân-ı Hazîn-i Lâhîcî, nşr. Bijen-i Terakkî, Tahran 1350 hş.

Ebüzziyâ (Tevfik), *Nef'î*, İstanbul 1311 h.

Eski Şiirin Rüzgârıyla, bk. Yahya Kemal.

Fezleke, bk. Kâtib Çelebi.

Fuzûlî Divanı, haz. Kenan Akyüz - Süheyl Beken - Sedit Yüksel - Müjgan Cunbur, Ankara 1990.

Gibb, E.J. Wilkinson, *Osmanlı Şiir Tarihi A History of Ottoman Poetry*, çev. Ali Çavuşoğlu, I-V, Ankara 1999.

İA = İslâm Ansiklopedisi, I-XIII, İstanbul 1940-1986.

İsmâil Belîğ, *Nuhbetü'l-âsâr li zeyl-i Zübdeti'l-eş'âr*, haz. Abdülkerim Abdülkadiroğlu, Ankara 1985.

İstanbul Kütüphaneleri Türkçe Yazma Divanlar Kataloğu, haz. Komisyon, I-IV, İstanbul 1968.

Karahan, Abdülkadir, *Nef'î Divanından Seçmeler*, İstanbul 1972.

-----, *Nef'î'nin Yerme ve Sövmeki Hüneri*, Türk Düşüncesi, c. I, s. 193-194, 1954.

-----, *Vesikaların Işığı Altında Nef'î'nin Hayatından Çizgiler*, Türk Dili dergisi, c. III, s. 264-266, 1954.

Kâtib Çelebi, *Fezleke*, I-II, İstanbul 1287 h.

-----, *Keşfü'z-zünûn an esâmî'l-kütübi ve'l-fünûn*, I-II, nşr. Şerafettin Yaltkaya-Rıfat Bilge, İstanbul 1941-1943.

Köprülü, M.Fuad, *Eski Şairlerimiz Divan Edebiyatı Antolojisi*, İstanbul 1934.

Kulliyât-ı Urî-yi Şîrâzî, nşr. Cevâhirî "Vecdî", Tahran 1369 hş.

Kürkçüoğlu, Kemâl Edib, *Nef'î'nin Bilinmeyen Birkaç Şiiri*, Ankara Üniversitesi DTCF Dergisi, c. VII, s.287-294, yıl: 1949.

Meccau'l-bahreyn, Milli Kütüphane, A136, va. 10^a

Mehmed Süreyyâ, *Sicill-i Osmânî*, I-IV, İstanbul 1311 h.

Mehmed Tâhir Efendi (Bursalı), *Osmanlı Müellifleri*, nşr. A.Fikri Yavuz- İsmail Özen, I-III, İstanbul ts.

Muallim Nâcî, *Esâmî*, İstanbul 1308 h.

Naîmâ, *Târîh*, I-VI, İstanbul 1280 h.

Naîmüddîn Seyyid, *Nef'î ve İran Şiiri*, basılmamış Doktora tezi, Ankara 1953.

-----, *Nef'î'nin Bilinmeyen Kasideleriyle Diğer Manzumeleri*, Ankara Üniversitesi DTCF Dergisi, c. XI, s.125-147.

Nef'î Divanı, haz. Metin Akkuş, Ankara 1993.

Nef'î ve Sihâm-ı Kazâ, bk. Akkuş, Metin.

Ocak, Fatma Tulga, *Nef'î İçin Söylenmiş Bir Hiciv Beyti Üzerine*, Hacette-pe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi, c. I, sa. 1, s. 19, Ankara 1983.

-----, *Nef'î Konusunda Yeni İki Belge*, Hacettepe Üniversitesi Beşeri İlimler Dergisi, c.10, sa.4, s.125-130, Haziran 1981.

-----, *Ölümünün Üçyüzdüncü Yılında Nef'î*, “*Nef'î ve Eski Türk Edebiyatındaki Yeri*”, s. 1-44, Ankara 1987.

Osmanlı Şiir Tarihi, bk. Gibb.

Riyâzî, *Riyâzû'ş-şuarâ*, Nuruosmaniye Kütüphanesi, no. 3724.

Riyâzû'ş-şuarâ, bk. Riyâzî.

Safâ, Zebîhullâh, *Târîh-i Edebiyyât der Îrân*, I-V, Tahran 1371 hş.

Şihâbüddîn Süleymân, *Târîh-i Edebiyyât-ı Osmâniyye*, İstanbul 1328 h.

Tâhirü'l-Mevlevî, *Edebiyat Lügati*, İstanbul 1973.

-----, *Edebiyat Tarihimize Dâir Manzum Bir Muhtıra*, İstanbul 1931.

Tâhirü'l-Mevlevî'nin Türkçe ve Farsça Divanları, haz. Mehmet Atalay, Erzurum 2005.

Tarlan, Ali Nihat, *İran Edebiyatı*, İstanbul 1944.

-----, Ali Nihat, *Mevlânâ*, İstanbul 1974.

-----, Ali Nihat, *Nef'î'nin Farsça Divanı Tercümesi*, İstanbul 1944.

Tezkire-i Rızâ, İstanbul 1316 h.

Yahya Kemal, *Eski Şiirin Rüzgârıyla*, İstanbul 1974.

Ziyâeddîn Fahrî, *Erzurum Şairleri*, İstanbul 1927.

Diğer kısaltmalar

çev. : çeviren

DTCF : Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi

h. : hicri

haz. : hazırlayan

hş. : hicri-şemsi

krş. : karşılaştırmalı

Metin, be. : Tarafımızdan neşre hazırlanmakta olan *Nef'î'nin Farsça Divanı ile Tercümesi* adlı kitapta yer alan Divan metninde müteselsil olarak verilen beyit numarası

no. : numara

nşr. : neşreden, yayımlayan

öl. : ölüm tarihi

s. : sayfa

sa. : sayı

ts. : tarihsiz